

jaargang 38 - prijs € 5,40 - april 2007

3

De verzorgingsstaat

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

I N H O U D

- 4** Van wieg tot graf op de schop
De continue hervorming van de verzorgingsstaat
- 8** Verzorgingsstaat niet in gevaar
Docentendaglezing door socioloog Wim van Oorschot
- 10** Leerling in de zorg
Verzorgingsstaat in de vorm van maatschappelijke stage
- 12** Van recht tot last?
De visie van studenten op de verzorgingsstaat
- 14** Cijfers spreken tot de verbeelding
Het gebruik van Statline bij Maatschappijleer
- 16** Help, beoordelen!
Conferentieverlag over toetsing

R U B R I E K E N

- 3** Geknipt & geschoren
- 19** Grom
- 20** Lesmateriaal
Educatieve televisie
- 18** Profiel
- 21** NVLM
- 22** Signalementen

Redactioneel

U ziet het goed, het openingsartikel van deze *Maatschappij & Politiek* is geschreven door Kees Schuyt, Nederlands bekendste socioloog, tevens jurist, en sinds kort ook maatschappijleerdocent (zie het interview dat Gerard van Rossem in het vorige nummer met hem had). Als Maatschappijleer eenmaal een claim heeft gelegd, dan laat het niet meer los.

Veel, maar niet alles in dit nummer is aan de verzorgingsstaat gewijd, al sinds jaar en dag een typisch maatschappijleeronderwerp. Hoewel ik de indruk heb dat dat de laatste jaren steeds meer tegen wil en dank is. Zou dat weer veranderen zodra de maatschappelijke stages zijn ingevoerd? Lieke Meijs geeft voorzetten voor een aanpak van maatschappelijke stages in de hoop dat die meer gaan voorstellen dan een paar maanden simpel vrijwilligerswerk.

Maatschappijleer heeft altijd een moeizame verhouding met cijfers gehad. Dan heb ik niet alleen over beoordelingen - waarover trouwens ook een artikel - maar ook over het werken met cijfermatige gegevens. Ik herinner mij nog die leerling die verontwaardigd haar pen neersmeet toen ik haar vroeg een kiesdeler te berekenen: 'Heb ik Maatschappijleer gekozen om van cijfers verlost te zijn, moet ik verdorie toch nog rekenen!' Matthijs van Waveren zet u op het spoor van statistieken en grafieken, die bewijzen dat het werken daarmee niet alleen noodzakelijk, maar ook interessant is.

Hans van der Heijde

Afschaffing vmbo

Bijna driekwart van de leraren in het voortgezet onderwijs vindt dat het vmbo beter kan worden afgeschaft. Zij zien liever de terugkeer van het oude lager beroepsonderwijs met daarnaast de mavo. Die weerstand tegen het vmbo is een van de uitkomsten van een enquête onder negenhonderd leraren in het voortgezet onderwijs. De ondervraagde leraren blijken uiterst sceptisch over alle grote onderwijsvernieuwingen die de overheid in de jaren negentig heeft doorgevoerd. De nieuwe Tweede Fase in vwo en havo was volgens 61 procent een verslechtering. Voor de alweer afgeschafte basisvorming in het hele voortgezet onderwijs is dat 67 procent. Het meest negatief zijn de leraren over de invoering van het vmbo. Daarin ging de mavo samen met het lager beroepsonderwijs (zoals de huishoudschool en de lts). Van de ondervraagden vindt 71 procent dat een verslechtering, 72 procent ziet het vmbo het liefst weer afgeschaft. Ter illustratie van hun standpunt noemen leraren woorden als eenheidsworst, vergaarbak, onderwijsfabrieken en afvoerputje. De lts, de huishoudschool en de mavo hadden elk afzonderlijk hun eigen trots, stellen veel leraren vast, maar na de samenvoeging in het vmbo is daar weinig van over: het hele vmbo heeft een slecht imago. Deels is dat slechte imago niet terecht, vinden veel leraren. Anderzijds stellen zij vast dat er van de bedoeling van het vmbo weinig is terechtgekomen: in de praktijk trekken niet de goede leerlingen de minderen omhoog, maar trekken de slechten de beteren omlaag.

(Bron: Trouw, 12 maart 2007)

Toegangspoortjes en meer

In maart vonden op vier scholen steekpartijen plaats. Daaronder waren twee roc's. Het lijkt erop dat de veiligheid op scholen ver is te zoeken, maar onderwijsbestuurder en voorzitter van het Platform voor Veiligheid in het mbo Bert Molenkamp denkt daar anders over. 'Er gaan 1,8 miljoen leerlingen naar het voortgezet onder-

wijs en het mbo. Die incidenten zijn erg, maar incidenten kunnen nooit worden voorkomen. Wij hebben gekeken hoe de veiligheid zich structureel ontwikkelt.' Dat is buitengewoon positief: volgens de Monitor Sociale Veiligheid zijn de roc's in bijna alle opzichten veiliger geworden sinds de eerste Monitor in 2002. Het Platform kwam met soms simpele adviezen: fietsenstallingen met goede verlichting en lage daken, zodat je er niet onder kunt staan - anders wordt het een hangplek - en een goed registratiesysteem van incidenten. Soms zijn de adviezen minder simpel. Molenkamp: 'Zorg voor een gezond sociaal klimaat. Zo zijn medewerkers in kleine vestigingen meer betrokken. Dat helpt de leerlingen bij de ontwikkeling van hun burgerschapscompetenties', zoals normen en waarden in onderwijsjargon heten. Veiligheid is niet een kwestie van simpel toegangspoortjes plaatsen. Molenkamp: 'Dat is lang niet overal een oplossing. Waar het al veilig is, moet je het niet doodorganiseren. Je kunt je voorstellen dat je bij sommige vestigingen toegangspoortjes plaatst, terwijl je bij andere met een open school werkt', maar zorg dat je altijd langs een receptionist moet', stelt Molenkamp. (Bron: de Volkskrant, 24 maart 2007)

Onderwijs vraagt meer geld

De organisaties van werkgevers en werknemers in het voortgezet onderwijs vragen van het kabinet 1,2 miljard euro per jaar extra om het tekort aan leraren op te vangen. Dat geld moet vooral naar betere salarissen en betere werkomstandigheden gaan. 'De lesuitval is niet of nauwelijks op te vangen. Het aantal lessen dat door onbevoegde en onderbevoegde docenten moet worden gegeven neemt toe. De instroom in de lerarenopleiding neemt steeds verder af', aldus de VO-Raad en de vakbonden in het onderwijs. (Bron: Het Financieele Dagblad, 26 maart 2007)

Eerste ideeën staatssecretaris

Onderwijsstaatssecretaris Marja van Bijsterveldt (CDA) wil het lerarentekort - oplopend tot ruim 100.000 in 2015 - oplossen door betere arbeidsvoorwaarden en meer doorgroei mogelijkheden, scholing en autonomie voor de leraar. Ook moeten er meer zijinstromers komen en meer pas afgestudeerden boven de formatie worden aangesteld. Het zijn echter 'geen in beton gegoten opvattingen', aldus de staatssecretaris, 'het zijn eerste ideeën, die ik op dit moment met leraren, schoolleiders en leerlingen bespreek'. Tot 2015 zijn er in het voortgezet onderwijs 47.000 extra leraren nodig. Driekwart van de leraren in het voortgezet onderwijs gaat de komende tien jaar met pensioen. Van Bijsterveldt is naar eigen zeggen doordrongen van de urgentie: 'Lerarentekorten leiden tot teruglopende prestaties van leerlingen en zelfs uitval'. Tot Van Bijsterveldt in juni met de gesprekken in de eerste honderd kabinetsdagen klaar is, wil ze niet concreter over de te nemen maatregelen worden. Wel liet ze doorschemeren dat ze extra geld probeert vrij te maken om de lerarensalarissen te verhogen. De staatssecretaris wil daarnaast dat leraren zich meer ontwikkelen. Individuele leraren zouden daarbij financieel kunnen worden gesteund, zodat ze niet afhankelijk van hun werkgever zijn. (Bron: de Volkskrant, 27 maart 2007)

Van wieg tot graf op de schop

De verzorgingsstaat (*welfare state*) is een Engelse uitvinding, die gedurende de Tweede Wereldoorlog werd gedaan. Het stond als maatschappijvorm model tegenover Hitlers *warfare state*. De vele problemen die de oorlog opriep - zoals een groot aantal weduwen en wezen, vernielde huizen, gewonde mensen die snel beter moesten worden en mensen zonder werk - werden door de economen John Keynes en William Beveridge aangegrepen om een herstelplan voor na de

oorlog te ontwerpen. Dat werd de *welfare state*.

KEES SCHUYT

De verzorgingsstaat is een voor velen vanzelfsprekende verworvenheid. Hoe is de Nederlandse *welfare state* ontstaan en wat zijn de voorwaarden om deze in de toekomst te behouden? In deze *beschouwing* gaat Staatsraad en hoogleraar Kees Schuyt nader op deze vragen in.

Welvaartsstaat

Het Nederlandse oorlogskabinet dat door deze Engelse plannen voor de toekomst werd beïnvloed gaf aan dr. Aart van Rhijn de opdracht een soortgelijk plan voor de naoorlogse Nederlandse samenleving te maken. Daar ligt de wieg van de Nederlandse verzorgingsstaat, die zo vaak als een voorziening van wieg tot graf is afgeschilderd.

Daar zag het in het begin echter niet naar uit. Soberheid en verplichting van burgers om er voor te werken en verantwoordelijkheid te tonen hebben de eerste vijftien jaar (1945-1960) gekenmerkt. Willem Drees en Ko Suurhoff zorgden wel voor een oudedagsvoorziening - de Algemene Ouderdomswet (AOW) van 1956, die op 1 januari 1957 in werking is getreden - maar de eerste uitkeringen waren niet hoog. Bovendien moesten vrouwen wachten tot hun man 65 jaar werd en werd een ieder geacht van zijn vijftiende tot zijn vijfenzestigste levensjaar te werken. In die tijd werd *welfare state* nog gewoon met *welvaartsstaat* vertaald.

Collectief welzijn

Eerst in 1962 introduceerde de socioloog Piet Thoenes de term *verzorgingsstaat*, met de nadruk op de staat die voor het collectieve welzijn zorgde; zorg en welzijn in plaats van plicht en welvaart. Deze maatschappijvorm werd gesteld tegenover de communistische staatsvorm, die ook voor collectief welzijn wilde zorgen, maar daarvoor de kapitalistische leest van de economie had afgeschafte. Dus wederom stond de verzorgingsstaat in het teken van een politieke tegenstelling. Een liberale economie met de nodige collectieve voorzieningen moest de aantrekkingskracht van het staatsocialisme wegnemen. De steeds groeiende welvaart van na de oorlog heeft dat ook succesvol gedaan: de woningnood veranderde in geplande goedkope huurwoningen, na 1958 kwamen er studiebeurzen voor de talentvolle arbeiderskinderen, er kwamen collectieve arbeidsovereenkomsten met jaarlijkse loonronden van soms meer dan 5 procent loonsverhoging en er werd een begin met collectieve bedrijfspensioenen gemaakt. In 1952 had nog slechts 18 procent van alle werknemers recht op een bedrijfspensioen, thans, anno 2007, is dat circa 90 procent. De

grootste *sprong* in individuele welvaart werd tussen 1960 en 1965 gemaakt. In datzelfde decennium werden de meeste grote verzorgingsarrangementen gesloten, zoals de Kinderbijslagwet (AKW, 1962), de Algemene Bijstandswet (ABW, 1963), de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers (RWW, 1964), De Ziekenfondswet (ZFW, 1964), de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO, 1966) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ, 1967). De verzorgingsstaat is niet op zand, maar op een periode van constante economische groei gebouwd: de *gouden eeuw* van 1948 - 1973.

Vergrijzing

Deze korte voorgeschiedenis is belangrijk om de hedendaagse discussie over de hervorming en de houdbaarheid van de verzorgingsstaat beter te begrijpen.

De vanzelfsprekendheid van toen - alle politieke partijen, met uitzondering van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), maar inclusief de Katholieke Volkspartij (KVP) en de VVD - heeft nu voor twijfels plaatsgemaakt. Het economische en demografische gesternte aan het begin van de verzorgingsstaat staat echter in schril contrast met het huidige. Het huidige probleem van de vergrijzing kan dat demonstreren. In 1956 was 8 procent van de bevolking boven de 65 jaar, werkte bijna iedereen van 15 tot 65 jaar - betaalde dus vijftig jaar premie - en de gemiddelde levensverwachting was voor mannen en vrouwen respectievelijk 69 en 71 jaar. Voor het jaar 2020 zijn de volgende cijfers berekend: 25 procent van alle inwoners is dan boven de 65 jaar (drie keer zo hoog), de geschatte gemiddelde intrede op de arbeidsmarkt is 22 jaar en de *exit* rond 55-60 jaar - dus gemiddeld 35 in plaats van vijftig jaar betaalde premie - en de verwachte gemiddelde levensduur is 81 en 84 jaar. Tegelijk met deze belangrijke demografische parameters is de economische groei blijvend lager of zelfs nul, zijn de arbeidskosten in het Westen te hoog in vergelijking met de nieuw opkomende landen (mondialisering) en vraagt het systeem van gezondheidszorg (en ouderenzorg) enorm veel van het gezamenlijk budget. De hervorming van de verzorgingsstaat, zoals men die heeft gekend, is onontkoombaar.

VROLIJK LEVEN

**DAT ZAT NIET
MEER
IN HET
ZORGPAKKET**

Loesje

Postbus 1046
6601 BA Arnhem www.loesje.nl

Hervormingen

Die hervorming is echter al sinds 1973, het jaar van de eerste oliecrisis met de eerste *autoloze zondag*, afgekondigd. Het kabinet Den Uyl begon heel bescheiden met de 1-procentoperatie, maar omdat precies in het decennium ervoor heel veel sociale rechten voor burgers erbij waren gekomen, kampten alle regeringen nadien met te hoge uitgaven. Sinds 1973 stapelde de verzorgingsstaat hervorming op hervorming en tuimelden de bezuinigingen in een voortdurende stroom over elkaar heen. De hervormingsnoodzaak werd in 1981 verhevigd (de tweede oliecrisis) waarna zich een lange periode van economische re-

Kees Schuyt

cessie voordeed. Toch bestaat alom het idee dat al die hervormingen en bezuinigen niet voldoende zijn om de huidige verzorgingsstaat te redden. Er moet opnieuw en nog drastischer worden hervormd.

Voorzieningen

Twee vragen zijn echter noodzakelijk om de huidige hervormingsdiscussie te voeren: (i) wat wordt nu eigenlijk onder de *verzorgingsstaat* verstaan (welke collectieve voorzieningen worden er toe gerekend?) en (ii) wordt de verzorgingsstaat naar de omstandigheden waaronder ze werd geboren en uitgebouwd beoordeeld, of wordt ze uitsluitend naar de huidige omstandigheden beoordeeld? Heel vaak wordt de verzorgingsstaat vanuit de huidige omstandigheden beoordeeld (en veroordeeld) en worden de moeilijkheden van het heden op de omstandigheden van toen teruggeprojecteerd: 'die collectieve arrangementen hadden er nooit mogen komen, de verzorgingsstaat is altijd al uit de hand gelopen...' en andere van

dergelijke vrolijke, maar lichtzinnige verwijten.

De verzorgingsstaat loopt het constante gevaar van een *pars pro toto-beoordeling*, dat wil zeggen: men ziet op één bepaald gebied - bijvoorbeeld de besteding van werkloosheid - een probleem en vertaalt dit probleem meteen naar de gehele *verzorgingsstaat*; een deel staat model voor het geheel.

Welke voorzieningen vallen nu eigenlijk onder de collectieve verzorging?

Onderwijs, goedkope huisvesting (huursubsidie), werkloosheidsuitkeringen en andere sociale zekerheid, collectieve pensioenvoorzieningen en andere oudedagsvoorzieningen, gezondheidszorg, culturele en welzijnsvoorzieningen. Sommige van deze zijn hervormd, zoals de gezondheidszorg en de woningbouwcorporaties, andere zijn al langer geleden afgestoten of flink beknot (cultuur en welzijn) en andere wenst men per se te behouden, zoals de pensioenen en de AOW.

Aan het onderwijs met zijn dure studiefinanciering, die vooral aan de hogere klassen ten goede komt, durft niemand nog te komen en de hypotheekaf trek als collectieve voorziening voor de midden- en hoge inkomens is al jaren een politiek taboe. Een discussie over de hervorming van de verzorgingsstaat om de verzorgingsstaat te redden moet duidelijkheid scheppen over welke collectieve voorzieningen per se op de schop kunnen en moeten worden genomen en welke moeten blijven behouden. Zonder een dergelijke afbakening wordt de discussie letterlijk onberekenbaar.

Passiviteit

Bij de hervormingsdiscussie moet men tevens oog houden voor de feitelijke omstandigheden waaronder de verzorgingsstaat tot stand kwam en de nieuwe

omstandigheden waarmee de huidige verzorgingsstaat heeft te kampen. Als men de verzorgingsstaat over een lange periode beziet, kan men uit de omstandigheden van toen de problemen van nu al aflezen: de verzorgingsstaat was vooral voor de werkende bevolking bedoeld (de insiders, die goede voorzieningen kregen) maar niet voor uitgesloten groepen (de outsiders, die heel moeilijk een plaats op de arbeidsmarkt kregen en van faciliteiten ter versterking van hun eigen positie verstoken bleven). Eenmaal werkloos geworden, duurt het lang voordat men terug kan keren. Hetzelfde geldt voor andere outsiders, zoals herintredende vrouwen, immigranten en gehandicapten. Hoewel de verzorgingsstaat de zwakken wilde helpen, heeft ze in Nederland vooral de georganiseerde arbeiders, middengroepen en de hogere beambtengroepen gesteund (denk nog eens aan de hypotheekafrek en studiefinanciering, die niet voor eigen rekening en risico van welgestelde ouders komt).

Een alomvattende, maar passief makende bescherming van loonarbeid, heeft het de kleine onderneming en de kleine zelfstandigen steeds moeilijker gemaakt. Actieve personen die iets willen en iets willen ondernemen krijgen in de huidige verzorgingsstaat weinig steun. Toch worden deze *kleine zelfstandigen* van groot belang in de mondiale economie, waar inventiviteit en creativiteit op het terrein van arbeid en werk zijn vereist om te overleven. Passief makende sociale zekerheid maakt bang voor onzekerheid, waar flexibele aanpassing aan nieuwe economische en sociale omstandigheden juist is geboden.

Kortom, de Nederlandse verzorgingsstaat heeft vanuit de ontstaansgeschiedenis een typisch kenmerk meegekregen (overigens gelijk met de Scandinavische verzorgingsstaten) dat in de mondiale economie van de toekomst nadelig kan uitpakken. Daar hoeft die ontstaansgeschiedenis niet om te worden veroordeeld (in die tijd waren de antwoorden van toen helemaal niet zo slecht of afkeurenswaardig), maar de hervorming zal wel in een andere richting moeten wijzen, met meer eigen initiatief en eigen verantwoordelijkheid en met een veel scherper oog voor die groepen die nu nog steeds stelselmatig buiten de boot vallen. Niet om hen op dezelfde manier in een fuik van passiviteit te betrekken, maar om hen aan het werk te zetten, waar en wanneer ze dat vooral zelf willen en kunnen. Dan heeft de verzorgingsstaat nog een mooie toekomst voor zich. ■

Noot

1. Zie: Schuyt, K. en Taverne, E., 1950: *Welvaart in zwart-wit*, Den Haag 2000, pp.287-306.

Kees Schuyt is lid van de Raad van State en bijzonder hoogleraar op de Cleveringa-leerstoel voor het jaar 2006-2007 van de Universiteit Leiden.

Verzorgingsstaat niet in gevaar

WOLTER BLANKERT

Globalisering doet geen afbreuk aan de solidariteit binnen de verzorgingsstaat, stelt hoogleraar Sociaal-culturele Wetenschappen Wim van Oorschot. Is de welvaartsstaat met zijn uitgebreide vangnet van sociale voorzieningen bestand tegen de globalisering? Die vraag stond centraal in de lezing van Van Oorschot op de Docentendag Maatschappijleer, waarvan Wolter Blankert [verslag](#) doet.

Volgens Wim van Oorschot wordt het behoud van de verzorgingsstaat niet als vanzelfsprekend beschouwd. Er gaan stemmen op die de verzorgingsstaat tot op het bot willen uitkleden, met als argument dat Nederland anders niet meer met lagelonenlanden kan concurreren; landen die doorgaans geen sociale voorzieningen van betekenis hebben. Dat uitkleden houdt in dat de sociale voorzieningen er alleen nog maar voor dienen om de rauwe armoede buiten de deur te houden. Alleen de allerarmsten zouden er dan nog een beroep op kunnen doen. In feite zou alleen de bijstand op een laag niveau blijven bestaan, terwijl luxevoorzieningen als werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen bo-

ven het minimum tot het verleden zouden behoren.

Van Oorschot vindt dat geen goed uitgangspunt om de globalisering tegemoet te treden. Sociaal is het onacceptabel, maar - overtuigender voor zijn tegenstanders - het zou de Nederlandse economische slagkracht juist schaden.

Eigenbelang

Anders dan veelal wordt gedacht, kan het Nederlandse sociale stelsel op brede steun van de bevolking rekenen. Natuurlijk keert de borreltafel zich tegen het misbruik dat uitsluitend bij anderen wordt vermoed, maar dat doet niets af aan de populariteit van het systeem als geheel. In tegenstelling tot de conventionele wijsheid is mededogen met de misdeelde medemens daarvoor niet de voornaamste reden. Het is in de eerste plaats welgemeend eigenbelang dat het sociale stelsel schraagt. Dat lijkt een aanvechtbare stelling, want er is maar een betrekkelijk kleine minderheid van de Nederlandse bevolking afhankelijk van een sociale uitkering. Het percentage mensen dat er ooit een beroep op heeft gedaan, bedraagt evenwel een veelvoud daarvan. Nog aanzienlijk groter wordt het percentage mensen met een familielid die of een kennis dat er op aangewezen is geweest. In het geval van nabije familie en dierbare vrienden blijft men zo van een beroep op de zeker zo dierbare eigen beurs verschoond. Ook als men niemand kent die van een uitkering afhankelijk is en het weinig waarschijnlijk is er zelf van afhankelijk te worden, geeft het bestaan van dit vangnet toch een gerust gevoel. Bovendien zijn juist de hogere inkomens er goed van doordrongen dat

het particulier verzekeren van dergelijke risico's de kosten - zeker de eigen kosten - beslist niet zou doen dalen. Daardoor kan het systeem van sociale voorzieningen op steun van de overgrote meerderheid van de bevolking rekenen.

Arbeidsrust

Om die reden zal men het sociale stelsel niet snel afbreken ter vergroting van het concurrentievermogen. In feite zijn de kosten van de sociale voorzieningen een deel van de loonsom. Als de lonen vanwege de toenemende concurrentie onder druk komen te staan, hoeft dit dus geenszins tot een afbraak van de sociale voorzieningen te leiden. Waarschijnlijker is het dat deze in een democratie als de onze, juist de moeite waard worden geacht om te verdedigen - te meer omdat dit de arbeidsrust, en dus de eigen economische kracht, ten goede komt.

Zou men toch besluiten allerlei groepen van sociale uitkeringen uit te sluiten, dan zou het met dat brede draagvlak snel zijn gedaan. Men moet de solidariteit met de allerarmsten vooral niet overschatten. Zeker niet als etnische minderheden binnen deze nieuwe onderklasse de boventoon voeren. Als alleen die nog aanspraak op sociale voorzieningen zouden kunnen maken, zal er snel een beweging ontstaan om ook deze uitkeringen af te schaffen. Dat zou echter leiden tot de terugkeer van de rauwe armoede in West-Europa, die daar sinds 1960 vrijwel niet meer bestaat. Om dit te voorkomen moet de verzorgingsstaat daarom in principe voor iedereen open blijven staan, zodat ook iedereen direct of indirect bij deze herverdeling van inkomen is gebaat.

Tot zo ver Van Oorschot tijdens zijn boeiende docentendagpresentatie.

Kanttekeningen

Van Oorschot zal ongetwijfeld gelijk hebben dat het sociale stelsel in zijn huidige vorm rationeel is bepaald. De vraag blijft wel of men, in geval van een scherpe loondaling - al of niet als gevolg van globalisering - voor het behoud van het sociale stelsel de barricaden op gaat. De mensen met een

baan zullen in de eerste plaats hun inkomen willen behouden en de gevolgen van de ongunstiger omstandigheden op medeburgers zonder invloed willen afwentelen. Het Nederlandse sociale stelsel is in een langdurige periode van vrijwel voortdurende welvaartsstijging opgebouwd. Het door Van Oorschot vastgestelde draagvlak heeft zich in deze periode gevormd. Of dat ook tegen de gevolgen van welvaartsdaling is bestand, kon hij onmogelijk onderzoeken omdat dit verschijnsel zich nauwelijks heeft voorgedaan.

Herverdeling van inkomen te voorkoming van armoede (foto: Europese Unie).

De 'tekenen van de moderne tijd' zijn wat dat betreft niet al te hoopgevend. De nieuwe bestuurdersklasse, zowel binnen het bedrijfsleven als bij voormalige overheidsinstellingen, zet alles op alles om het eigen inkomen zo hoog mogelijk op te schroeven.

Daarbij zal stellig een rol spelen dat dit een garantie biedt om nimmer op sociale voorzieningen te hoeven terugvallen; bij de hoogste inkomens niet alleen voor zichzelf maar ook voor het nageslacht.

De sociale premies die deze groep bijdraagt - dus de bijdrage aan de solidariteit - is relatief gezien nihil, omdat alle sociale premies aan een relatief laag maximum zijn gebonden. Elk beroep op verbreding van de groep van wie solidariteit wordt verwacht, of op vergroting van de solidariteit zelf, ketst af op populistisch gemjammer. De suggestie om rijke bejaarden niet langer te ontzien vormt daarvan een voorbeeld. Hogere premies voor de hogere inkomens zijn volstrekt onbespreekbaar. De kans lijkt daarom verre van denkbeeldig dat een daling van het loonpeil zal leiden tot een reactie van 'ieder voor zich' en daarmee tot een erosie van de solidariteit.

Gelukkig maar dat ons wordt voorgespiegeld dat globalisering juist tot een betere arbeidsverdeling en tot welvaartsstijging voor de ganse wereldbevolking leidt. Als dat klopt, is er niets te vrezen en lijken de bevindingen van Van Oorschot stevig gefundeerd. ■

Wim van Oorschot is verbonden aan het departement Sociaal-culturele Wetenschappen van de Universiteit van Tilburg.

Verzorgingsstaat in de vorm van maatschappelijke stage

Leerling in de zorg

LIEKE MEIJS

Naast praktische opdrachten of oriëntatie op studie en beroep zou het thema Verzorgingsstaat ook in de vorm van een maatschappelijke stage kunnen worden aangeboden. In deze inventarisatie bekijkt Lieke Meijs de mogelijkheden.

In het themanummer van *Maatschappij & Politiek* over maatschappelijke stages (december 2006) werd in het artikel 'Leren in de maatschappij' bepleit om maatschappelijke stages een plaats binnen het maatschappijleeronderwijs te geven. Zo zou ook het thema Verzorgingsstaat in de vorm van een maatschappelijke stage kunnen worden aangeboden. Een vak dat leerlingen inzicht wil geven in de wijze waarop het er in de maatschappij aan toe gaat, is zeer bij buitenschools leren gebaat. Het leer-effect van een maatschappelijke stage kan vele malen groter zijn als het in een vak als Maatschappijleer wordt geïntegreerd. Wat leren leerlingen over de verzorgingsstaat als ze in een verpleegtehuis werken?

Ze moeten blij zijn dat...

Hoofddoel van het thema Verzorgingsstaat is dat leerlingen weten hoe de verzorgingsstaat zich in Nederland heeft ontwikkeld, welke sociale rechten en plichten Neder-

land kent en hoe de praktijk van de verzorgingsstaat eruit ziet. Voor het vwo komt daar nog een vergelijking met het buitenland bij. Wanneer bijvoorbeeld havo-4-leerlingen een maatschappelijke stage in een verpleegtehuis willen doen is het van het belang dat leerlingen voorafgaand aan deze stage weten hoe de verzorgingsstaat in de vorige eeuw tot stand is gekomen. Enkele basislessen die inzicht in 'recht op zorg' moeten geven, moeten voorkomen dat ze vasthouden aan het door veel leerlingen verkondigde standpunt 'ze moeten blij zijn dat...'. Voor dat leerlingen aan de maatschappelijke stage beginnen kunnen ze in groepjes bepaalde vragen formuleren waarop ze gedurende de stage een antwoord zullen zoeken. Hieronder vindt u alvast een aantal voorbeeldvragen:

Voor dat leerlingen aan de maatschappelijke stage beginnen kunnen ze in groepjes bepaalde vragen formuleren waarop ze gedurende de stage een antwoord zullen zoeken. Hieronder vindt u alvast een aantal voorbeeldvragen:

- Welke voorbeelden ben je tegengekomen die op kenmerken van de Nederlandse verzorgingsstaat zijn terug te voeren?

- Hoe krijgt het principe *draagkracht* vorm in de financiering van een verpleegtehuis? Wat is jullie mening over de solidariteitsgedachte die er achter zit?
- Op de stageplaats tref je personen aan in de werkgevers- en werknemerspositie. Breng beide posities in kaart op basis van de volgende aspecten: CAO, (im)materiele positie, arbeidsverhoudingen, arbeidsverdeling, beloning, organisatiegraad en waardering van het werk.
- Welke dilemma's van de verzorgingsstaat doen zich op je stageplaats voor?

De beantwoording van deze vragen zal voor de leerlingen niet eenvoudig zijn, maar het voorkomt dat ze zich alleen maar op hand- en spandiensten storten, hoe prettig dit ook voor de bewoners en het personeel is.

Onderzoek

Havo en vwo-leerlingen leren bij Maatschappijleer het analyseren van maatschappelijke vraagstukken; de ontleding van maatschappelijke problemen aan de hand van analysevragen. Deze analyse kunnen leerlingen ook uitvoeren binnen het alledaagse functioneren van de maatschappelijke organisatie waar zij stage lopen. Onderzoeksvragen zouden kunnen gaan over sociale verschillen tussen de bewoners, met vervolgvragen als: leiden deze verschillen tot een vorm van sociale ongelijkheid, en vind je dat er sprake is van een probleem waar iets aan zou moeten worden gedaan?

Een ander onderzoeksterrein is het vrijwilligerswerk binnen de organisatie. Welke voor- en nadelen heeft dit voor de organisatie? Zouden burgers verplicht moeten worden om af en

toe werkzaamheden in een zelf gekozen organisatie te verrichten; werkzaamheden die nu door vrijwilligers, of niet, worden verricht? Wat zou het effect daarvan op de betaalbaarheid van de verzorgingsstaat zijn?

Ook de organisatie waar leerlingen stage lopen kan met onderzoeksvragen voor leerlingen komen: welke wensen hebben de bewoners ten aanzien van activiteitenmiddagen, zouden ze filmmiddagen op prijs

Foto: Europese Unie

stellen, waarmee moeten die dan worden gevuld en hoe kan het contact tussen de bewoners worden verbeterd? Daarnaast zou de leerling kunnen worden gevraagd een beroep binnen de organisatie te beoordelen vanuit de gedachte of hij dat beroep zou willen uitoefenen en of hij de daartoe benodigde kwaliteiten heeft? Leerlingen kunnen als afsluiting ook op de kennisonderdelen worden getoetst, aangevuld met de bevindingen vanuit deze levensechte ervaringen. ■

Van recht tot last?

HANS VAN DER HEIJDE

Vanaf zijn eerste college over de verzorgingsstaat voor studenten aan een lerarenopleiding Maatschappijleer, stelt Hans van der Heijde elk jaar de volgende tentamenvragen: ‘Houdt het recht op arbeid ook het recht om niet te werken in en, zo ja, houdt dat dan ook in dat de staat in het onderhoud moet voorzien van degenen die besluiten dat niet zelf te doen?’ Van der Heijde geeft een **overzicht van de gegeven antwoorden sinds zijn eerste college in 1983.**

Van 1983 tot het begin jaren negentig beantwoordden vrijwel alle studenten beide vragen bevestigend. Ze vonden dat zo vanzelfsprekend, dat ze moeite hadden met het vinden van expliciete argumenten. Soms werden in de antwoorden nuanceringen opgenomen: ‘als iemand, zonder zijn sociale omgeving te moeten verlaten geen werk kan vinden, passend bij zijn belangstelling en capaciteiten, dan heeft hij het recht niet te werken, aangeboden werk te weigeren en het recht een beroep te doen op de (verzorgings)staat om in zijn onderhoud te voorzien.

Nuancering

Begin jaren negentig wordt echter

een omslag zichtbaar. De eerste vraag wordt weliswaar nog steeds bevestigend beantwoord, maar dan met de toevoeging dat iemand, die over genoeg middelen beschikt om zonder werken in zijn onderhoud te voorzien, vrij is om te kiezen tussen werken of niet werken.

Op de tweede vraag wordt daarentegen een allengs luider ‘nee’ hoorbaar. Wie in zijn eigen onderhoud kan voorzien, heeft geen recht om daarvoor een beroep op de staat te doen. Dat recht is alleen voorbehouden aan degenen die dat zelf niet kunnen. Is aanvankelijk nog ruimte voor nuanceringen en voorwaarden - bijvoorbeeld dat men daarvoor huis, haard en sociale omgeving niet helemaal

moet hoeven te verlaten - ook die worden naarmate de jaren vorderden steeds zwakker.

Intussen verdween uit de antwoorden ook het begrip *kansarm*. Dat was gedurende de jaren tachtig nog een woord dat zowel Samaritaanse als militante gevoelens oproep. Voor slachtoffers van een onmenselijk en verelendend kapitalisme, wier slachtofferrol door middel van actie en politiek-maatschappelijke bewustwording tot aandrijfriem voor een maatschappelijke omwenteling kon en moest worden getransformeerd.

Van recht tot plicht

De nadruk op het verzorgingsrecht verdwijnt uit de antwoorden en verschuift naar de dure plicht voor de belastingbetaler om het geld voor de uitkeringen op te brengen. ‘Zieligerds moeten weliswaar worden geholpen, maar dan ook alleen diegenen die echt zielig zijn’, zo kan de luider wordende teneur worden samengevat. In feite komt de notie van verzorgingsstaat steeds dichterbij de letterlijke betekenis van verzorging te staan: er moet nu eenmaal worden gezorgd voor mensen die zichzelf niet kunnen verzorgen. Wie in staat is op assertieve wijze voor zijn verzorgingsrechten op te komen, lijkt juist daardoor nauwelijks nog in de categorie *recht-hebbenden* thuis te horen. Van een drang tot omvorming van slachtoffers van de kapitalistische dynamiek tot een zelfbewust proletariaat is in de antwoorden geen sprake meer; noch van de kritiek op dat kapitalisme van een decennium eerder, in de zin van een systeem dat winststreven boven menselijkheid stelt.

Verschuiving

Samenhangend met die verandering

gen wordt het onderwerp *verzorgingsstaat* ook steeds minder interessant gevonden. De verzorgingsstaat als studieobject wordt in toenemende mate saai gevonden; het is maar weinig meer dan het leren van wettelijke arrangementen. Bovendien zijn het wetten waarmee men zelf zo weinig mogelijk in aanraking moet komen: ze zijn immers voor *zieligerds* en niemand wil zielig worden gevonden. Hoe verleidelijk ook, het gaat te ver om veranderingstendensen in tentamenantwoorden rechtstreeks met begrippen als *individualisering* en *ontideologisering* in verband te brengen. Aan de andere kant mag toch worden verondersteld dat de verschuiving van de nadruk op rechten naar plichten in die antwoorden toch op een verandering van gezichtspunt duidt, die niet aan mijn studenten alleen is voorbehouden.

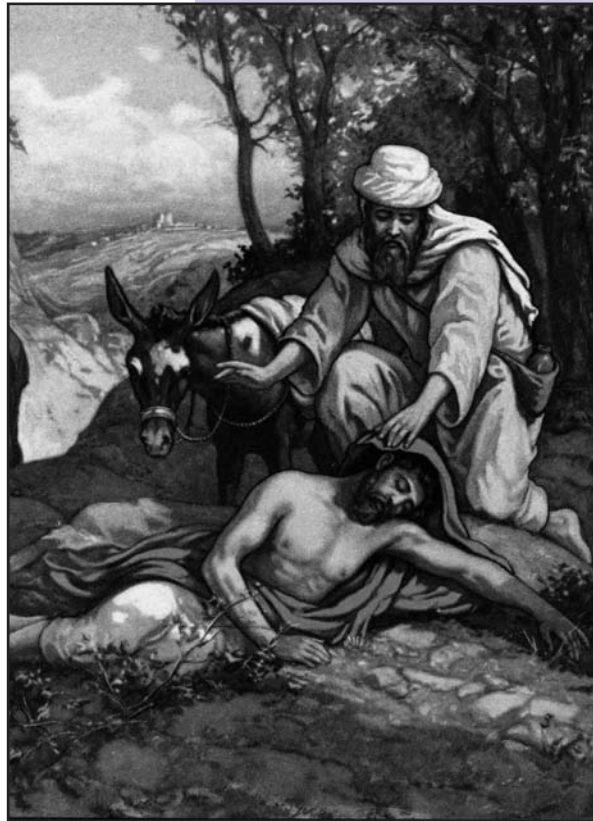
Voor zichzelf zorgen

De verzorgingsstaat is *uit* geraakt. Op zoek naar een omslagpunt stuitte ik op de discussie over de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). In handen van werkgeversorganisaties en vakbonden werd die vooral in de moeilijke jaren tachtig gebruikt (misbruikt?) als afvloeiingskanaal voor overtollige werknemers, die zo niet naar Werkloosheidswet (WW) en Bijstand afgeden. De WAO werd in de vroege jaren negentig voorwerp van negatieve beeldvorming. Het massale protest tegen pogingen van de toenmalige regering het aantal WAO'ers (circa een miljoen toen) terug te dringen en meer greep te krijgen op de uitvoering van die wet en de inkomensgaranties die eraan waren verbonden, mocht aanvankelijk nog op steun rekenen, maar allengs vatte ook bij mijn studenten

de mening post dat arbeidsongeschiktheid een relatief begrip was. De WAO bood verzorging aan een behoorlijk aantal mensen dat best in staat mocht worden geacht zichzelf te verzorgen. Toen die gedachte eenmaal was omarmd, bleek die te kunnen worden uitgebreid naar de Algemene Bijstandswet (ABW) en andere wetten van de verzorgingsstaat - waarmee ook de begrippen *verzorging* en *verzorgingsstaat* van een flink deel van hun Samaritaanse lading werden ontdaan.

Lastenverzwaring

Van bezorgdheid over bedreigingen van de verzorgingsstaat lijkt geen sprake meer, wel van bezorgdheid over de dreigende lastenverzwaring die zorgarrangementen in het licht van vergrijzing met zich mee gaan brengen. Met andere woorden: niet een dreigend gebrek aan zorg baart zorgen, maar een dreigende verzwaring van de lasten voor de verzorgers. Ik denk dat ik mijn studenten maar eens aan het turven zet. We nemen een handvol kranten uit de jaren tachtig en de jaren negentig en kranten van nu en gaan tellen hoe vaak het woord *verzorgingsstaat* voorkomt. Ik wed dat we een sterke afname zullen zien. ■

De Barmhartige Samaritaan.

Het gebruik van Statline bij Maatschappijleer

Cijfers spreken tot de verbeelding

MATTHIJS VAN WAVEREN

In bijna alle maatschappijleermethoden zijn grafieken en tabellen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verwerkt. In tegenstelling tot statistieken over de algemene Nederlandse situatie, spreken cijfers over de standplaats van de school of de woonplaats van de leer-lingen meer tot de verbeelding. Met het programma *Statline* kunnen u en uw leerlingen die gegevens snel vinden en in eigen tabellen en grafieken verwerken. **Een lessuggestie.**

Het CBS heeft interessante gegevens over alle onderwerpen die bij Maatschappijleer aan de orde komen, zoals criminaliteit, bevolkingssamenstelling en het klimaat. Met uw eigen statistieken sluit u beter aan bij de leef- en belevingswereld van uw leerlingen. *Maatschappij & Politiek* helpt u graag op weg met een voorbeeld dat op het domein Verzorgingsstaat van toepassing is.

Het CBS-programma *Statline* is gratis te benaderen via de internetpagina <http://www.statline.nl>. Er hoeft geen software voor te worden gedownload. Om de *WebSelector* te openen klikt u op de internetpagina

op de link 'Selecteren via themaboom'. Deze bevat een mappenstructuur (hoofdgroepen) waarmee u de gewenste gegevens kunt openen. Later kunt u in het rechter deel van de *WebSelector* eenvoudig aangeven wat de precieze inhoud van de tabel of grafiek moet worden. Het voorbeeld in deze lessuggestie begint bij de mappenstructuur aan de linkerkant van de *WebSelector*.

Bijstand in Bolsward

Stel, u wilt een tabel maken waarin het aantal bijstandsuitkeringen in de gemeente Bolsward in de afgelopen jaren wordt weergegeven. Open in de mappenstructuur de map 'Nederland regionaal', en daarin de map 'Per thema'. Vervolgens opent u de map 'Arbeid en sociale zekerheid', gevolgd door de map 'Sociale zekerheid'. Als laatste selecteert u de optie 'Algemene bijstand; regionaal'. Het onderwerp van de tabel is nu, na slechts vijf keer klikken, gedefinieerd. In het rechter deel van de *WebSelector* kan nu eenvoudig de precieze inhoud van de tabel worden bepaald. Selecteer in het tabblad 'Onderwerpen' de optie 'Totaal aantal bijstandsuitkeringen'. In de tabbladen 'Geslacht' en 'Leeftijd' hoeft niets te worden geselecteerd. In het tabblad

Algemene bijstand, uitkeringen naar geslacht, leeftijd en regio

Onderwerpen Totaal aantal bijstandsuitkeringen

Geslacht	Leeftijd	Regio's	Perioden	absoluut
Totaal mannen en vrouwen	Totaal leeftijd	Bolsward	1998	250
			1999	220
			2000	210
			2001	200
			2002	190
			2003	200
			2004	210
			2005	220
			2006	180

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen

'Regio's' opent u achtereenvolgens de mappen 'Gemeenten per regio', 'Gemeenten per provincie' en 'Friesland'. Selecteer in de lijst nu de optie 'Bolsward'. De jaren die in de tabel moeten worden betrokken selecteert u in het tabblad 'Perioden'. Het is mogelijk om één jaar te selecteren, maar in dit geval selecteert u 'Jaartotalen'.

Statline biedt de mogelijkheid om een zeer gedetailleerde keuze te maken. Zo kunt u bijvoorbeeld ook slechts de gegevens van mannen jonger dan 65 jaar laten weergeven.

Tabel en grafiek

Op basis van de geselecteerde opties kan *Statline* nu de gewenste tabel maken. Klik op de knop 'Gegevens tonen' en de gewenste tabel verschijnt op het scherm. Naast de tabel vindt u knoppen waarmee de tabel kan worden opgeslagen (diskette) en geprint (printer).

Het is ook mogelijk om deze tabel tot een grafiek om te bouwen. Klik daarvoor op de knop 'Grafiek tonen' (gra-

fiek). Er verschijnt dan een histogram (staafdiagram), maar u kunt ook voor een ander type grafiek kiezen.

Ook de grafieken zijn via de knoppen eenvoudig op te slaan en te printen.

U kunt te allen tijde de inhoud van de tabel of grafiek aanpassen door in de *WebSelector* andere opties te selecteren.

Het is aan u om eens op uw gemak alle mogelijkheden van *Statline* voor uw lessen te bekijken. Wanneer u meer houvast nodig heeft om uw weg te kunnen vinden kunt u de helpfunctie raadplegen. Er is een uitgebreide instructie beschikbaar. ■

Help, beoordelen!

MIEKE AARTS

Op de conferentie *Help, beoordelen!*, van de Vakinhoudelijke Verenigingen van Voortgezet Onderwijs (VVVO) van 8 maart jongstleden, voert schrijver Kader Abdolah slangen op die hem voor zijn gebrekkige Nederlands bestraffen. Toetsdeskundige Gerard Straetmans legt uit hoe het komt dat een kwart van alle rijexamenkandidaten ten onrechte zakt of slaagt. Geldt dat ook voor uw toetsen? Hoe weet u of uw manier van toetsen deugt? Onderwijsjournalist en docent Mieke Aarts doet verslag.

Het duurt even voordat het publiek ontdekt dat er meer lijn in de voordracht van Kader Abdolah zit dan de springerige uitweidingen doen vermoeden. 'Oordelen, beoordelen, vooroordelen' klinkt het als een mantra door zijn hele verhaal. Hij vertelt over zijn nachtmerries waarin slangen hem beoordeelden op zijn vorderingen van het Nederlands, de eerste jaren na zijn vlucht uit Iran. Pas later ziet hij in dat hij zich in de slangen heeft vergist: ze wilden hem alleen maar tegen dreigende overspannenheid waarschuwen. De stiekeme puberschaamte voor zijn doofstomme vader en hun zelfverzonnen gebarentaal blijkt vele jaren later veranderd in gevoel van trots ten aanzien van zijn vader en *hun* eigen taal. De boodschap van Abdolah is dan ook: 'Zet altijd grote vraagtekens bij je eerste mening over iets'.

De op levenservaring gestoelde uitspraak van de schrijver wordt wetenschappelijk bevestigd toetsdeskundige Gerard Straetmans. De aanwezige docenten krijgen een grijzig plaatje met een schaakbordachtige vakverdeling voorgeschoteld. Wat ze waarnemen wordt echter vertekend door de schaduwwerking van een cilinder die erbij staat afgebeeld. In werkelijkheid zijn het geen grijstinten en is de vakverdeling anders. Ergo: beoordelen gaat mensen niet goed af, ook al zit het hele leven er vol mee.

Rijexamen als voorbeeld

Dat heeft volgens Straetmans drie oorzaken: (i) de menselijke neiging tot stereotypering (vakverdeling, dus men denkt aan een schaakbord), (ii) de neiging met prestatiestandaarden te schuiven (de onbewuste neiging een kwart een onvoldoende te geven, ongeacht normafspraken van tevoren) en (iii) de neiging zich door irrelevante kenmerken te laten afleiden (wijn met een duur etiket als lekker te beoordelen, ook al zit er goedkope bocht in de fles). Vooral die laatste - beoordeling op uiterlijkheden - begint volgens Straetmans in toenemende mate in het onderwijs door te dringen. Leerlingen hebben donders goed door dat een flitsend vormgegeven werkstuk een hoger cijfer oplevert.

Mensen zijn slechte beoordelaars en slechte beoordelingen leiden tot slechte beslissingen. Bovendien gelden voor de toetsing van competenties andere wetmatigheden dan bij de toetsing van kennis. Bij het eerste moet men vooral niet denken dat hoe echter de werkelijkheid wordt nagebootst, hoe beter de toets en dus het meetresultaat is. Aan de hand van het Nederlandse rijexamen - een echte vaardigheidentoets - illustreert Straetmans haarfijn wat hij bedoelt. Via een berekening toont hij aan dat een kwart van de examenkandidaten ten onrechte zakt of slaagt. Het rijexamen is dus geen test die valide meet. Een mogelijke verklaring is dat rijexamens *big business* zijn en dat partijen er belang bij hebben het percentage gezakten - 55 procent van de 400.000 kandidaten per jaar - hoog te houden. Toetstechnisch gezien valt er heel wat op het rijexamen aan te merken. Het is een *one shot*-toets met niet te beheersen omstandighe-

den: nu moet het gebeuren, ongeacht verkeersdrukte of weersomstandigheden. Het examen is te kort voor hetgeen dat moet worden getoetst: 55 minuten, waarbij ook nog tijd verloren gaat aan administratieve handelingen en files. Ook is er maar één beoordelaar en dat is bij 'in vivo'-examens altijd lastig. Tot slot wordt een maximale prestatie verwacht: zo goed mogelijk rijden, terwijl het doorsnee rijgedrag (de attitude) veel interessanter is om te meten.

Straetmans noemt vier consequenties die uit dit voorbeeld voor het nieuwe competentiegerichte beoordelen in het onderwijs zijn te trekken:

1. Laat zoveel mogelijk verschillende taken in verschillende omstandigheden uitvoeren.
2. Doe aan *on going assessment*: meerdere beoordelingsmomenten met meerdere beoordelaars over een langere periode.
3. Geef assessments een gereduceerde natuurgetrouwheid.

Uit deze drie aanbevelingen komt de vierde voort:

4. Ontwikkel een expliciete standaardset van prestatiecriteria bij competentiegerichte beoordelingen.

Na de inleiding van Straetmans kunnen de conferentiebezoekers uit drie workshops kiezen: (i) toetsen van generieke vaardigheden, (ii) goed toetsen en zorgvuldig beoordelen en (iii) beoordelen van praktische opdrachten en profielwerkstukken.

Queensland-methode

Verre reizen leveren nieuwe inzichten op. Dat geldt ook voor Henk Ankoné (Tweede Fasesdeskundige bij Stichting Leerplanontwikkeling - SLO), die tijdens de Aardrijkskunde Olympiade in Australië bij toeval in gesprek

raakte met een verantwoordelijke voor de afsluitende examens voor het voortgezet onderwijs in de deelstaat Queensland. Leerlingen worden daar tijdens de schoolexamens op vakinhoudelijke kennis getoetst. Het afsluitende centrale examen voor alle eindexamenkandidaten in Queensland bestaat uit een generieke vaardigheidentoets (de QCS-test), die 49

groep 8. Diezelfde functie heeft de QCS-test ook: een valide prognose voor succes in het vervolgonderwijs, in dit geval het hoger onderwijs. Het is een studievorderingstoets, geen intelligentietoets.

De aanwezige docenten - die samen bijna alle examenvakken vertegenwoordigen - ontvangen van Ankoné kopieën van de Queensland-lijst met

Verre reizen leveren nieuwe inzichten op: Queensland, Australië.

basiselementen (de *common curriculum elements*) toetst. Deze basiselementen moeten leerlingen beheersen voor hun vervolgonderwijs - ongeacht de gekozen studierichting. In twee sessies van elk drie uur, op twee opeenvolgende dagen, krijgen de 18-jarige Queenslanders de meest uiteenlopende vragen, in schijnbaar willekeurige volgorde, voorgeschoteld: maak berekeningen aan de hand van een breipatroon, verklaar wat dit logo betekent, wat wil de kunstenaar in deze tekening benadrukken en waar bevinden zich op deze kaart van de Noordzee de meest vervuilde plekken? Het doet nog het meest denken aan de Nederlandse Cito-toets in

de 49 basiselementen. Een paar voorbeelden uit de lijst: illustraties interpreteren, extrapoleren, analyseren, hypothesen opstellen, informatie zoeken, diagrammen interpreteren, rekenen, tekstverklaring, classificeren, tekenen. Ankoné's opdracht luidt: 'Aan welke van deze 49 *common curriculum elements* draagt uw vak bij? Ga daarbij intuïtief te werk'. Tot grote verassing blijkt dat voor bijna iedere docent een lange lijst te zijn, zelfs voor de leraar Dans. Uit de discussie tijdens de workshop blijkt dat dit niet betekent dat de docenten met hun vak willen inschikken ten faveure van een niet-vakgebonden manier om leerlingen deze generieke

vaardigheden aan te leren. Al is de premisse van de QCS-test dat die 49 kernelementen in alle vakken zijn terug te vinden, dat wil nog niet zeggen dat elk element in alle vakken identiek is (is analyseren hetzelfde bij een schilderij als bij een tekst of een geografische kaart?). Wel vindt vrijwel iedereen dat het voor leerlingen belangrijk is een transfer van vaardigheden binnen een vak naar algemene vaardigheden tot stand te brengen.

Zeven hoofdvragen

In haar workshop zet Hetty Mulder (SLO) de aanwezige docenten gelijk aan het werk. Ze krijgen dezelfde zeven vragen te beantwoorden als de medewerkers op de scholen die ze op toetsgebied coacht. Mulders uitgangspunt is dat een goed leerproces een goede toets en een zorgvuldige beoordeling verdient. Ze waarschuwt haar publiek zich niet door het ogenschijnlijk hoge opendeurgehalte van haar vragen te laten misleiden. Ter relativering wordt eerst even bij een citaat van professor Gerard Westhoff stilgestaan: 'Mevrouw, denkt u nu

echt dat die grassprietjes harder gaan groeien als u er elke dag een meetlatje bijhoudt?'. Op het citaat volgen zeven vragen:

1. Waarom toets ik?
2. Wat toets ik?
3. Wie toetst (en beoordeelt)?
4. Hoe toets ik?
5. Welke kwaliteitseisen stel ik aan mijn toetsen?
6. Wat geeft mijn cijfer weer?
7. Hoe beoordeel ik?

Er wordt druk overlegd om elke vraag zo volledig en eerlijk mogelijk te beantwoorden.

Dat is precies wat Mulder wil: het denken over toetsing op gang brengen, want een docent toetst wel het hele jaar door, maar staat niet dagelijks stil bij deze vragen. Zo lijkt de vraag 'wie toetst?' simpel, maar brengt deze een hele discussie op gang: wie beoordeelt de maatschappelijke stage van een vwo-5-leerling in een bejaardenhuis en waarom mag de technisch onderwijsassistent wel alles klaarzetten, maar niet de praktische toets mee beoordelen?

Vooraf bij de zesde vraag (Wat geeft mijn cijfer weer?) lijken (nagestreefde) objectiviteit en (feitelijke) subjectiviteit erg door elkaar heen te lopen. Onbewust illustreert een docent dat met zijn uitspraak: 'Een 7 voor scheikunde in de derde stelt niks voor.'

Vier fasen

Ook Hans Wessels van het Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievaardigheden (Ivlo) en Cito wil zijn publiek tot reflectie aanzetten: hoe ga je in de Tweede Fase bij de beoordeling van praktische opdrachten, projecten en profielwerkstukken systematisch en transparant te werk? Zelfs binnen één school verstaan docenten niet hetzelfde onder vaardigheden en dus ook niet over de beoordeling van deze producten van leerlingen - ook al hanteert iedereen als uitgangspunt het aanleren van een wetenschappelijke attitude bij leerlingen. Daarom heeft Wessels het zogenaamde vierfasenmodel ontwikkeld.

In de fase van *voorbereiding* formu-

Profiel

Mijn naam is Christine de Jong, student Maatschappijleer aan de lerarenopleiding van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Inmiddels ben ik doorgedrongen tot het derde jaar van mijn opleiding; dat betekent dat ik volgend schooljaar als LIO de real world mag betreden.

In 2003 behaalde ik mijn havo-diploma. Ik wist dat ik lerares wilde worden, maar twijfelde tussen Nederlands en Maatschappijleer. De gemaakte keuze bleek niet de juiste en dus stapte ik over naar Maatschappijleer. Wat Nederlands niet had - maar een van de leukste aspecten is van Maatschappijleer - is de dynamiek die in het vak zit. De

leerstof van Maatschappijleer kun je elk jaar opnieuw invullen, door van de actualiteit gebruik te maken. Bovendien krijg je als maatschappijleerdocent de kans leerlingen voor de samenleving te interesseren en die inzichtelijker voor hen te maken. De keuze voor de opleiding Maatschappijleer is een van mijn betere keuzen des levens gebleken: elke dag weer ga ik met veel plezier naar school, vooral omdat vakken als Filosofie, Sociologie en Politicologie mij handvaten geven om de maatschappij beter te begrijpen. Ik koester de hoop dat ik het vak Maatschappijleer voor vmbo-leerlingen net zo leuk, inspirerend en interessant kan maken als deze opleiding dat voor mij doet. Christine de Jong

leert de leerling de onderzoeksvraag en maakt hij een planning. In de fase van *uitvoering* ordent en analyseert hij de gegevens en trekt hij conclusies. In de fase van *presentatie* worden via een op het publiek afgestemd betoog de onderzoeksvraag en deelvragen beantwoord. In de fase van *evaluatie* formuleert de leerling wat mee- en wat tegenviel. Wessels waarschuwt bij kleine onderzoeken terughoudend te zijn met fase vier, omdat het anders te veel een automatisme wordt. De logische vervolgvraag is hoe nu dit vierfasenmodel te beoordelen: waar legt men het meeste gewicht en hoe beoordeelt men een leerling die een doordacht onderzoek uitvoert maar het slecht presenteert? Kortom: er blijft genoeg over om stevig met collega's over door te praten. Dat geldt overigens voor de hele conferentie. Voorlopig blijft de 'Help' uit de kop van dit artikel nog even staan. ■

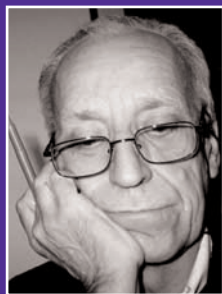
Gerard Straetmans is lector Assessment aan de Saxion Hogescholen en toetsdeskundige bij Stichting Leerplanontwikkeling (SLO). Zijn lectorale rede is te verkrijgen via info@saxion.nl.

Hetty Mulder en Hank Ankoné zijn verbonden aan SLO. Meer informatie vindt u via www.slo.nl. Voor de Australische toetsen gaat u naar <http://qsa.qld.edu.au/testing/cross-curric/qcstest.html>.

Hans Wessels werkt voor Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievoordigheden (Ivlos) en Cito. Meer informatie vindt u op www.ivlos.nl en www.cito.nl.

Mieke Aarts is onderwijsjournalist/-docent.

(Foto: Koen van Rossum)

Alle hens middendeks

Ivo de Wijs, Kees van Kooten, Maarten 't Hart, Vincent Bijlo, Harry Mulisch, Midas Dekkers (die het zijn vrouw heeft laten doen), mocht ik ze ooit bewonderd hebben, gelukkig niet om hun politieke inzicht.

Anders had ik me nu vreselijk moeten schamen. Op de Dierenpartij stemmen! Ik zou er vertederd over kunnen doen, zo van: het blijven toch artiesten, hè. Maar zo onschuldig is dit niet. Terwijl er Europawijd een etnische tijdbom op scherp staat, er volgens sommige analisten een geschiedenisboekwaardige ontwikkeling is naar een *full blown* immigratieoorlog gaande, maken wij ons hier druk over de beestjes...

Iemand vergeleek de kiezersvlucht, weg uit het midden richting SP, PVV, CU en Dierenpartij, met de toestand in de Weimar-republiek aan de vooravond van Hitlers *Machtsübernahme*. SP-leider Jan Marijnissen wond zich daar enorm op, maar is die vergelijking wel zo onredelijk? De katholieke *Zentrum*-partij en de SPD liepen leeg naar de rechtsnationalen en de communisten, net als nu onze grote, traditionele volkspartijen VVD (naar Wilders), CDA (naar CU) en PvdA (naar SP). De oude volkspartijen vertegenwoordigden het volk en hielden het tegelijk in het veilige middenspoor, schermde het af tegen fanatisme en populisme. Het volk is nu op drift, bevattelijk voor simpele boodschappen van rattenvangers. Lonen omhoog, huren omlaag, moslims eruit.

Was de vegetariër Hitler niet ook dol op dieren?

Grom

Lesmateriaal

Werkblad

Opdracht 12 Spreek met elkaar

1. Iedereen heeft recht op zorg, ook zieke, oude en arme mensen.
2. Er wordt veel misbruik van sociale zekerheid gemaakt.
3. Het is niet goed als oude mensen in een tehuis worden gestopt.
4. Kinderen moeten voor hun ouders zorgen en hen eventueel in huis nemen als ze niet meer voor zichzelf kunnen zorgen.
5. Het is goed dat mensen in Nederland veel belasting betalen, daardoor hebben we een verzorgingsstaat.
6. Het is niet eerlijk dat gezonde, werkende mensen zoveel belasting moeten betalen voor de zorg van zieken, ouderen en werklozen.
7. Moeders met kinderen moeten stoppen met werken.
8. Kinderopvang moet gratis zijn.
9. Kinderen van zieke ouders moeten zorgverlof krijgen.
10. Iedereen moet zijn eigen boontjes doppen. Dus: zelf sparen voor de oude dag en voor het geval je eventueel ziek of werkloos wordt.

Educatieve televisie

Sinds 1999 werken het ROC Amsterdam, de Mondriaan Onderwijsgroep in Den Haag, het Albeda College in Rotterdam en het ROC Utrecht samen aan Educatieve Televisie. Zij bieden een gevarieerd aanbod van programma's over gezondheid, onderwijs, opvoeding, samenleving, taal en werk. *ETV.nl* is een multimediaal concept waar men naast het bekijken van afleveringen ook lesbrieven en docenten- en cursistenmateriaal van de internetpagina www.etv.nl kan downloaden. *ETV.nl* is te zien in de regio's Amsterdam, Brabant, Drenthe, Groningen, Haaglanden, Rotterdam en Utrecht.

Verzorgingsstaat

Educatieve Televisie besteedt ook aandacht aan burgerschap. In deze afleveringen geeft presentator Howard Komproe aan de hand van verschillende thema's uitleg over de Nederlandse maatschappij. Hij gaat bij elk thema op zoek naar grondrechten, wetgeving en burgerplichten en zoekt hierin naar spanningsvelden. Historicus Joost Roosendaal geeft achtergrondinformatie over de wetgeving. In de aflevering over de verzorgingsstaat gaat de presentator op zoek naar de voor- en tegenstanders van de Nederlandse verzorgingsstaat.

De lesbrieven *Verzorgingsstaat* is geschikt voor leerlingen op vmbo- en mbo-niveau. De opdrachten bestaan onder andere uit kijk- en luistervragen en stellingen. De aflevering duurt ongeveer zestien minuten. In het kader vindt u een opdracht uit de lesbrieven over het thema Verzorgingsstaat.

Iris Gerdez

De afleveringen op *ETV.nl* kunnen in Windows Media Player worden bekeken.

Nadat de docent zich heeft ingelogd - en daardoor geregistreerd - kunnen de lesbrieven en het docenten- en cursistenmateriaal voor de verschillende thema's worden gedownload.

Nieuws van het bestuur

Maatschappijleer over de grens

Op de Docentendag Maatschappijleer werd het al aangekondigd, maar toen kon het jammer genoeg nog niet aan de bezoekers worden uitgedeeld. Regula Rexwinkel en Ruud Veldhuis hebben, op verzoek van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) en de NVLM, een boekwerkje samengesteld waarin zij het maatschappijleeronderwijs in een negental landen beschrijven. Het is een prachtig boekje geworden dat vast in brede kring zal worden gelezen en herlezen. Hopelijk zal deze hernieuwde aandacht voor ontwikkelingen over de grens inspirerend werken en zal het een aanzet geven tot het aanhalen van contacten met collega-docenten uit andere landen. Meer informatie vindt u op www.maatschappijen-politiek.nl.

Examenbesprekingen

De data voor de examenbesprekingen staan weer op de internetpagina van de NVLM. Er zijn besprekingen in Amsterdam, Tilburg en Heerenveen (in Heerenveen alleen havo/vwo).

Reactie op ontwerpadvies profielcommissies (havo/vwo)

De minister van Onderwijs heeft in 2004 en 2005 twee profielcommissies ingesteld die over de hoofdlijnen van de vorm en inhoud van de profielen en over de doorstroming naar het hoger onderwijs moeten adviseren. Het gaat hierbij om de lange termijn, de veranderingen in de profielen die in augustus 2007 worden doorgevoerd zijn al vastgesteld. De profielcommissies bui-

gen zich over de vraag hoe het na 2007 met die profielen verder moet. De commissies komen uiterlijk 1 augustus met een advies aan de minister/staatssecretaris.

Een paar maanden geleden verscheen een ontwerpadvies van de profielcommissies. In de vorige *Maatschappij & Politiek* schreven we al dat we een reactie naar de commissie hebben gestuurd, nu daar iets meer over.

Het NVLM-bestuur maakt in zijn reactie duidelijk dat hij zeer positief staat ten opzichte van de invoering van een richting Maatschappij & Gedrag waarvan het vak Maatschappijwetenschappen een verplicht onderdeel uitmaakt. Ten opzichte van het vak Geïntegreerde Maatschappijwetenschappen (GMW) heeft het bestuur veel meer aarzelingen. Voor dit vak zouden verschillende maatschappijvakken modules moeten aanleveren. Maatschappijleer zou ook modules aanleveren, maar niet meer als apart vak op het rooster staan. Het NVLM-bestuur is huiverig voor nieuwe plannen waarbij de inhoud van Maatschappijleer en de inbreng van maatschappijleerdocenten in het voortgezet onderwijs op de tocht zouden kunnen komen te staan. Aan de andere kant is het bestuur van mening dat een principieel 'nee' tegen samenwerking met andere vakken een averechts effect zou hebben. Ten eerste omdat samenwerking tussen maatschappijvakken tot beter onderwijs kan leiden, ten tweede omdat een dergelijk principieel 'nee' ons in het vervolgentraject wellicht buitenspel zou zetten. Daarom schrijft het NVLM-bestuur dat GMW alleen kans van slagen heeft als GMW om burgerschapsvorming draait, als de inhoud van Maatschappijleer in GMW herkenbaar is en als de modules waarin deze inhoud naar voren komt door bevoegde maatschappijleerdocenten worden gegeven.

De vorige minister van Onderwijs reageerde nogal negatief op het ontwerp-

advies, maar het is nog onduidelijk hoe de nieuwe bewindslieden tegenover het werk van de profielcommissies staan. Een officiële reactie van de staatssecretaris van Onderwijs, mevrouw Van Bijsterveldt, zal natuurlijk pas komen als het uiteindelijke advies klaar is - dus na 1 augustus.

De profielcommissies beraden zich op dit moment op alle binnengekomen reacties. Natuurlijk houdt de NVLM de vinger aan de pols. Als het advies effect mocht hebben op de inrichting van de Tweede Fase zal dat niet voor 2010 zijn. Als u havo/vwo-docent bent richt u zich voorlopig dus gewoon op de veranderingen met ingang van 2007. Meer informatie vindt u op www.profielcommissies.nl.

Coen Gelinck en Arthur Pormes

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@broklede.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Ingrid Faas

ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

Hans Teunissen

hans_teunissen@hotmail.com

Glenn Truideman

gptruideman@home.nl

Felix van Vugt

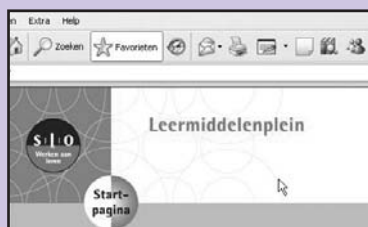
felix.vanvugt@tiscali.nl

Girekening NVLM: 1889654

www.nvml.nl

Signalementen

Leermiddelenplein

Heeft u vragen over leermiddelen of wilt u weten welke leermiddelen er voor een bepaald vak of doelgroep op de markt zijn en wat er in de leermiddelen staat? Wilt u informatie over de kosten van leermiddelen en zou u willen weten welke leermiddelen het meest geschikt zijn voor uw onderwijs? Zoekt u informatie over educatieve uitgeverijen of bent u geïnteresseerd in de nieuwste ontwikkelingen? Kijk dan op www.leermiddelenplein.nl.

Islamistisch terrorisme in Europa
Het onderzoek van Jihadi terrorists in Europe van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael toont aan dat de daders van gelukte en mislukte aanslagen in Europa bijna altijd van eigen bodem zijn. Hoewel het overgrote deel van de daders van Noord-Afrikaanse of Pakistaanse komaf is, blijken vrijwel allen geboren en getogen in Europa of daar al jaren woonachtig. Slechts een enkeling kwam van buiten Europa om hier aanslagen te plegen. Clingendael-onderzoeker Edwin Bakker richt zich in dit onderzoek naast afkomst ook op andere kenmerken van aanslagplegers zoals leeftijd en sociale achtergrond. Hij komt tot de conclusie dat er beslist geen typisch profiel van

AANVULLING

Maatschappij & Politiek nummer 1 van dit jaar was vrijwel geheel gewijd aan de nieuwe maatschappijleermethoden voor havo en vwo, waaronder *Impuls* van Wolters-Noordhoff. In het overzichtsschema op pagina 32 deden wij *Impuls* onrecht door slechts Paul Simons en Bastiaan van Zanten als auteurs te vermelden. Van het auteurs-team maken ook René Houtzager, Andries Meijer en Johan van der Pols deel uit. De docentpagina van *Impuls* (met vanaf juli 2007 onder andere tips en voorbeeldplanning) is: www.impuls.wolters.nl.
De redactie

deze terroristen is op te stellen.

Het onderzoek naar jihadi-terroristen heeft betrekking op kenmerken van 242 individuen en 28 netwerken die betrokken zijn geweest bij 31 terroristische incidenten in Europa in de periode tussen september 2001 en oktober 2006. Edwin Bakker, *Jihadi terrorists in Europe, their characteristics and the circumstances in which they joined the jihad*, Clingendael, Den Haag 2007, € 10,74.

Meer informatie: www.clingendael.nl.

Mediawijzer met de krant

Mediawijzer met de krant is een nieuwe uitgave van Stichting Krant in de Klas. Het is lesmateriaal voor leerlingen waar u naar hartenlust opdrachten uit kunt kopiëren. De opdrachtenbundel geeft een beeld van de werking van de media: wie zijn die media? Hoe verspreiden zij hun informatie en wat doen de ontvangers ermee? *Krant in de Klas* wil leerlingen door middel van deze opdrachtenbundel wegwijs maken in het aanbod van de nieuwsmidia. Leerlingen moeten bijvoorbeeld verschillende (dagblad-)titels, afzenders en programma's koppelen aan de functies van de media. Daarna wordt aan elke functie van de media één opdrachtblad gewijd. Bij de functie communicatie moeten leerlingen uitleggen wat het verschil is tussen een weblog en een ingezonden brief in de krant, bij de functie educatie wordt leerlingen gevraagd wat ze van een krantenartikel hebben geleerd en bij welk schoolvak deze informatie past. Uiteindelijk moeten de leerlingen verschillende kranten, zenders en websites vergelijken: hoeveel ruimte maken deze media voor welke functies? Te bestellen of te downloaden via www.krantindeklas.nl.

Het komende nummer van

Maatschappij & Politiek

verschijnt op 5 juni

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactiesleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofddred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto omslag

Europese Unie

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek

Prinsengracht 911-915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: m&p@publiek-politiek.nl

Abonnementsprijs M & P

€ 40,75 per jaar, Studenten € 35,30, scholen

en instellingen € 44,90. M & P verschijnt

acht keer per jaar. Losse nummers

€ 5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip

ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld.

Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht.

Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht.

Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers.

Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

Kijk op www.wegwijsdagen.nl

en breng uw leerlingen in aanraking met gemeentepolitiek

Op deze nieuwe website vindt u alle informatie over een Wegwijsdag op het gemeentehuis voor uw leerlingen. Zo geeft een kort filmpje een goed beeld van een Wegwijsdag in de praktijk. Project en website zijn een initiatief van het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP).

Tijdens een Wegwijsdag leren 40 tot 70 leerlingen hoe gemeentepolitiek in zijn werk gaat. Zij kruipen zelf een dag in de rol van gemeenteraadslid en leren zo van alles over macht, democratie en lobbyen. De leerlingen worden verdeeld in groepen en elke groep bedenkt een project. De gemeente stelt 1250 euro beschikbaar om één van die projecten ook daadwerkelijk uit te voeren. Aan het eind van de dag besluiten de leerlingen in een 'gemeenteraadsvergadering' welke project mag worden uitgevoerd.

Kijk voor een uitgebreide beschrijving op www.wegwijsdagen.nl.

Als u een Wegwijsdag wilt laten organiseren kunt u contact opnemen met uw gemeente. Wijs daarbij een ambtenaar of raadslid op de website en vraag of de gemeente een Wegwijsdag wil faciliteren.

Ook kunt u (via diezelfde website) het IPP vragen contact op te nemen met uw gemeente.

Onze ervaring is echter dat direct contact tussen de school en de gemeente het snelst tot resultaat leidt. Natuurlijk kunt u met vragen altijd bij het Wegwijsteam van het IPP terecht:

T (020) 521 76 00, E info@wegwijsdagen.nl.

MAATSCHAPPIJLEER OVER DE GRENS

Bij het IPP is ter gelegenheid van de 25e Docentendag Maatschappijleer het boekje *Maatschappijleer over de grens* verschenen. In dit boekje wordt het maatschappijleeronderwijs in negen landen in kaart gebracht. Het gaat om Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Italië, Spanje en de Verenigde Staten.

Het boekje is te bestellen via de website van het IPP:

www.publiek-politiek.nl of via www.maatschappijleerpolitiek.nl.

Maatschappijleer over de grens

Auteurs: Regula Rexwinkel en

Ruud Veldhuis

62 pag.; prijs € 10,-.

impuls

NIEUW VOOR DE
TWEDE FASE

Impuls Tweede Fase

- Voor het nieuwe examenprogramma
- Gericht op meningsvorming en standpuntbepaling
- Actuele, theoretisch gedegen en prikkelende inhoud
- Variatie via activerende opdrachten en ICT
- Maatwerk voor havo en vwo

Vraag nu een
beoordelingsexemplaar aan:
www.impuls.wolters.nl

Wolters-Noordhoff
a Wolters Kluwer business